

Napsal Franz Schulz

(E*forum, 24. 07. 2019)

Franz Schulz se narodil v roce 1897 v Praze (zemřel v roce 1971 v jihošvýcarském Muraltu), co se generačního vrstevnictví týče, lze ho postavit například vedle Johanna Urzidila či Mileny Jesenské (oba nar. 1896). V době, kdy byl v deníku Prager Presse (1, 1921, č. 136, 12. 8., s. 3) otištěn fejeton, který dnes přinášíme, mu tedy bylo něco přes dvacet čtyři let. Od r. 1918 žil v Berlíně, živil se novinářinou a psaním filmových scénářů (v r. 1920 byl např. uveden „němý“ film Judith Trachtenberg /rež. Henrik Galeen/, pro který Schulz adaptoval prózu Karla Emila Franzose); perspektiva cizince nebo toho, kdo se do Prahy po čase a dočasně vrací, je ostatně v textu Mutter Prag vydatně přítomna. V dalších letech se Schulz prosadil především jako scénárista (v německém filmovém prostředí), orientoval se zejména k žánru komedie. V r. 1933 se nakrátko vrátil do Prahy, brzy zamířiv do Anglie, v závěru války potom do USA, po válce žil ve Švýcarsku, i dál jako scénárista – užívaje již jména Franz/Francis Spencer. Takto podepsána vyšla v r. 1994 próza Candide 19. oder das miese Jahrhundert (vznikla 1964 na Ibize), již ovšem sotva lze číst jako orientující autobiografické informatorium a Praha v tom hekticky, těkavě ubíhajícím satirickém textu zůstává – nehledáme-li ji v drobné „rakouské“ reminiscenci, v níž se mihnou F. Kafka, F. Werfel či E. Weiß (s. 69) – jakoby mimo pisatelovy dějiny. Vzdor tomu se za ním vydavatel svazku – G. G. von Bülow – v závěru svého doslovu ohlédl slovy: „Ich verneige mich vor dem Freund, der sich selbst immer treu blieb als: ein Prager Schriftsteller“ (s. 177).

mt

Matka Praha

Když Guillaume Apollinaire v roce 1902 přijel do Prahy, potkal před oním domkem, který kráší Josefské náměstí, Ahasvera, věčného Žida. Uvěříme-li Apollinairově povídce (L'Hérésiarque u. Cie, vyšla v Paříži v roce 1910), zavedl zvědavého Francouze Ahasver nejdříve do pivnice, kde tento mýtický stařec, podoben andělu, tancoval s jakousi holkou; potom do lunaparku v ghettu, kde náš věčný mladík, věčný stařec kamsi zmizel s nějakou Maďarkou, již Apollinaire ne zcela citlivě charakterizuje nepřeložitelným francouzským epitetem „tétonnière et fessue“. – Později na silnici Ahasver propukne v žalostný nářek „oj, oj“ a zmocní se ho křeč, která jej přepadává jednou za několik století. Polonazí lidé se řítí z domů a jeden starý Žid si za neustávajícího mumlání roztrhá košili na těle.

Takto autor zachytil v epické formě svůj fantasticko-bizarní dojem z města. Podobně

mohlo město působit pouze na někoho, pro něž se do fantaskního a cizokrajného oparu nehalily toliko prastaré, ale i nové budovy, jehož oko s okouzlením nespočinulo pouze na ahasvérovi ze zašlého ghetta, ale i na strážníkovi s jeho fédrpušem blahé paměti. Je to obdobné, jako když se nám sebebanálnější scéna z Kavkazu zdá podivuhodná, poněvadž jsme ovlivnění představou, že aktéři této scény, ač jsou to lidé jako my, jsou nám přece v mnohém tak cizí. Při vši sympatii k Praze, kterou si Apollinaire s sebou přinesl z předválečné Paříže - jeho mozek očividně ještě nebyl zcela prost groteskního mýtu, že Čechy jsou divokou krajinou Cikánů a východních Židů nebo že snad dokonce leží, jak říká Shakespeare, u nějakého zlověstného moře...

Víme, že Praha může působit i jinak, než se obecně očekává. Psali o ní mnozí, naposledy Suarès. A je jasné, že nezaujatý návštěvník bude při její návštěvě reagovat jinak než Apollinaire. Hermann Bang vnímal u Vltavy tichou, nikoliv ovšem klidnou romantiku města; nebezpečné, znepokojující ticho. Já si ostatně myslím, že - odhlédneme-li od náhodného ovlivnění či nezaujatosti - lze v uzpůsobení fantastiky a bizarnosti, s nimiž je v tomto městě konfrontován každý citlivý návštěvník, vysledovat sklony k fantastice, které se ukrývají v tom kterém pozorovateli. Evropané jsou známí svojí internacionalitou a racionalitou, a proto jsou koneckonců do jisté míry upřímní; ve fantastičnu se ale projevuje individualita a má v něm své místo lež - *proto Praha demaskuje*.

Ano, toto město demaskuje. Toho jsem si povšiml, když jsem se tam nedávno po letech vrátil. Demaskuje cizince, který poprvé vkročí do jeho ulic; ten, kdo se před Pražanem, který se vrací, demaskuje, je ovšem zase další Pražan. Navrátilce tedy pochopí mnohé z toho, na co se rozpomíná. Chápe například, proč v ulicích tohoto města pobíhá tolik lidí, kteří trpí jakousi věčnou kocovinou. Jednoduše řečeno: Je jim to - jak sami říkají - „unes“, neboť zde sami sebe nazírají zřetelněji, než člověk sám sebe vidí na jiných místech. Člověk vidí zřetelněji sám sebe, nikoliv ty druhé. Tím se vysvětluje, že se takový Pražan - přes veškerý lokální patriotismus, který námi hýbe - jen těžce rozhodne věřit, že něco jako Pražan existuje. Úslovím, že doma nikdo není prorokem, tento fenomén jen tak lehce nevysvětlíme: v Berlíně si lidé nejvíce cení Berlíňanů a pana Sudermanna, jemuž se však celý svět - vyjma mentálně deklasované části Berlína W - směje. Sudermannovu podobiznu tiskli v jeho rodném městě ve východním Prusku na padesátifenikové nouzové bankovky vydávané v době hyperinflace. Ne, tak jednoduché věci vskutku nejsou a stejně jako většina úsloví, i to o prorocích platí pouze tam, kde se nevyskytnou žádné komplikace; poněvadž má náš svět ale sklony být nanejvýš komplikovaný a chaotický, nejsou podobná úsloví dobrá k ničemu jinému, než aby je citovali ironikové, kteří si myslí pravý opak.

*

Když jsem přijel do Prahy a vystoupil na Wilsonově nádraží, všiml jsem si několika vnějších změn, například že strážníci mají jiné helmy a gumové obušky a že tu a tam stojí nový dům: vnější symptomy republiky. Je toho pomálu - ale i kdyby takových symptomů bylo stokrát více, město, jeho charakter, jeho atmosféra by se tím

nezměnila. Nebo si snad někdo myslí, že Napoleonova Paříž neměla jinou tvář než Paříž za Ludvíka a Paříž roku 1870 zase odlišnou než republikánské město o dva roky později? Podoba Prahy ale zůstala stejná, od těch dob, co ji znám. A i když je ten, kdo ve městě a s městem žije, snad neschopen vnímat jeho proměnu, protože nevidí stupňovité změny, nýbrž plynulý přechod – kdo by pak měl být povolanejší tuto proměnu vidět než krajan, který se sem po letech vrací. Když spatříme milovanou osobu, kterou jsme dlouho neviděli, ulekne se: nehledíme totiž už na toho člověka, jehož jsme znali. Když jsem nyní spatřil Prahu, taky jsem se velmi lekl: ovšem proto, že to byla tatáž Praha, kterou jsem znal, a něco takového jsem neočekával. Tu a tam nějaká ta záplata, účes snad o něco modernější, ale jinak žádná změna, žádná změna...

Praha je město lidí, kteří se nemění, město duší, které zůstaly věrné samy sobě. Proměny se týkají pouze povrchu – co člověk učinil, učinil dříve, než to věděl: bylo mu to předurčeno. Nebo jsem snad už tenkrát jako student gymnázia nevěděl, že se pan X jednou stane advokátem, copak jsem tenkrát nemohl předpovědět panu Y: tvoje budoucí žena bude vypadat tak a tak, bude pocházet z takových a onakých kruhů? ... Copak jsem nečetl v obličejí primána Z, že bude jako oktáván číst Kierkegaarda, a ve tváři sekundána A, že se jako vysokoškolský student stane sionistou? Copak to mohlo skončit jinak, než že maličká B, na jejíž sladké útlé nožky jsem v roce 1914 zbožně zíral, když kráčela – co kráčela, vznášela se – po Žofínském ostrově, bude mít v roce 1921 dvě děti a o mnoho pozemštější nohy? Mohu se mýlit, neboť člověka zpětně láká věštit, mohu se mýlit, ale mně se zdá, jako bych to už tehdy všechno tušil: že C zemře vlastní rukou. Ach! Já jsem to věděl; šel z něj na mě děs a myslel jsem si, že ho nesnesu. – Kdo mi ale po všem, co jsem uvedl, bude stále namítat, že tak to prostě na malém městě chodívá, tomu přísahám: to, že se slečna D – navzdory všem očekáváním prostředí, v němž žila – spustí s hercem chudým jak kostelní myš a že s ním uteče – to jí bylo předurčeno. Předurčeno bylo onomu zázračnému třináctiletému filozofovi už před mnoha lety, že se dneska bude živit jako šmelinář!

A tak se v Praze prostě stalo jen to, se tu stát muselo, co intuice tohoto místa musela předpovědět s téměř bezchybnou přesností. Ale ať už se přihodilo cokoliv, Praha drží své děti pevně v hrsti. Nedovolí jim, aby se změnily; vnucuje jim cestu a směr, kterou pro ně zvolila ona, matka – a protože chce, aby se sourozenci navzájem dobře znali, nedovolí jim, aby si nasadili škrabošky, ačkoli je maskovaná duše v posledních stoletích módou po celém světě.

A i když se třeba někomu podaří vymanit se z tohoto surově láskyplného mateřského klína, – přesto se může stát, že na cestách po New Yorku a Kalkatě či po Měsíci jeho noha za trest vstoupí zase na dlažbu Celetné ulice.